

УНИВЕРЗИТЕТ „УНИОН - НИКОЛА ТЕСЛА“ У БЕОГРАДУ
 ФАКУЛТЕТ ЗА ГРАДИТЕЉСКИ МЕНАѢМЕНТ

Број: 1000/1

Београд, 06.06.2018. године

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ И ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
 -обавезна садржина-

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију Наставно-научно веће ФАКУЛТЕТА ЗА ГРАДИТЕЉСКИ МЕНАѢМЕНТ Универзитета „УНИОН-НИКОЛА ТЕСЛА“ У Београду на седници одржаној 05. 02. 2018. године</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Др Иван Шијаковић, редовни професор, ужа научна област: Општи предмети, избор у звање: (27. 03. 2013.), изабран на Факултету за предузетнички бизнис, Универзитета „Унион-Никола Тесла“, Београд, председник комисије - Др Небојша Закић, редовни професор, ужа научна област: МенаѢмент (07. 03. 2017.), изабран на Факултету за предузетнички бизнис, Универзитета „Унион-Никола Тесла“, Београд, ментор - Др Јонел Субић, виши научни сарадник, научна област: Економија, избор у звање: (19. 11. 2012.), изабран на Институту за економику пољопривреде, спољни члан
II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Маја Ана Врбанац</p> <p>2. Датум рођења, општина 01.05.1986. године, Сурдулица</p> <p>3. Датум одбране, место и назив докторске дисертације: <i>Баријере и покретачи женског предузетништва у Србији</i></p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање – мастер (магистра наука- опционо) МенаѢмент и бизнис</p>
III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<i>Баријере и покретачи женског предузетништва у Србији</i>
IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.
Дисертација има 174 страна које су подељене на Увод, 9 основних поглавља и Закључак. Сва

поглавља су подељена на потпоглавља. Ту су још и апстрактни на српском и енглеском језику, као и опширна литература на крају рада. Увод објашњава разлоге зашто аутор истражује ову тему и даје методолошки оквир истраживања. Друго поглавље даје преглед теорија и ставова о женском предузетништву у савременој литератури. Треће поглавље разматра теоријске приступе и институционалне могућности развоја женског предузетништва у Србији. Четврто поглавље је посвећено мотивационим факторима за развој женског предузетништва. Пето поглавље разматра баријере са којима се сусрећу жене предузетници. Шесто поглавље анализира факторе који покрећу женско предузетништво. Седмо поглавље доноси резултате истраживања стања и могућности предузетништва у савременим условима у Србији. Осмо поглавље је посвећено анализи и дискусији резултата истраживања. Девето поглавље доноси препоруке за даље истраживање и практичну примену резултата до којих је кандидаткиња дошла у истраживању. Закључак сумира резултате рада до којих је кандидаткиња дошла. Дисертација садржи 31 табелу и 14 графикана. На крају рада је литература коју чине 267 јединице.

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У другом поглављу рада („Значај предузетништва за привредни развој) кандидаткиња даје опширан преглед савремених теоријских ставова о женском предузетништву. Кандидаткиња напомиње да предузетништво морамо посматрати и као научну дисциплину и као праксу. То значи да само предузетништво захтева одређена знања из различитих области. Главни разлог што се предузетништву придаје посебна пажња, истраживача, економских политика и медија, јесте растуће признање суштинског економског и друштвеног доприноса предузетништва и мале привреде. У овом поглављу се посебно истиче значај иновација, креација и еволуције производа и производње која је присутна у малим и средњим предузећима, као и у великим компанијама. У овом делу рада анализирају се ставови различитих аутора који говоре о односу науке и предузетништва, као и предузетништва и државних институција. Посебан део овог поглавља посвећен је теоријским расправама о значају и улози жена у савременом пословању и предузетништву.

Треће поглавље рада („Женско предузетништво као специфична предузетничка активност“) посвећено је анализи савремених теоријских ставова о женском предузетништву. Кандидаткиња у овом поглављу анализира перспективе женског предузетништва у свету, док највећи део поглавља посвећује анализи женског предузетништва у Србији на основу доступне, савремене литературе која обрађује овај проблем. Поглавље обилује са доста података, статистичких прегледа и показатеља о стању женског предузетништва у свету, Источној Европи и у Србији.

У четвртом поглављу („Мотивација, теорије мотивације и мотивациони фактори који покрећу жене предузетнице“) кандидаткиња разрађује мотивационе факторе који утичу на женско предузетништво. Ово поглавље представља кратак али јасан и језгровит, веома широк теоријски захват о улози и значају мотивације људском, пословном и предузетничком стваралаштву. Кандидаткиња прихвата и истиче уобичајену поделу теорија мотивационих фактора на две велике групе: Пуш (push) и пул (pull) факторе. Пуш теорија аргументује да су појединци подстакнути да постану предузетници под утицајем негативних спољних снага (незадовољство послом, тешко налажења посла, недовољна зарада и тд.). Пул теорија говори да појединци постају предузетници тражећи позитивне исходе (независност, самоиспуњење, истицање и доказивање). Кандидаткиња истиче да, углавном, "истраживачи налазе да пул фактори претежу над пуш факторима (Segal и сарадници, Shinnar и Young, Kirkwood). Међутим многе ситуационе снаге, индивидуалне диференције и други чиниоци могу утицати који фактори ће доминирати". Исходи ће се разликовати у зависности да ли је повољан привредни амбијент, да ли је доба економског бума и просперитета или је у питању неповољан привредни амбијент, рецесија и економска криза. Кандидаткиња закључује да главни пуш фактор који се истиче у литератури је незапосленост, немање посла укључујући немогућност налажења адекватног посла услед неповољног стања на тржишту рада. На другој страни, литература сугерише да је потреба за независношћу и аутономијом један од главних пул фактора предузетничке мотивације. Кандидаткиња је табеларно

приказала пуш и пул факторе који су јој послужили да тестира полазне тезе у емпиријском истраживању.

Пето поглавље ("Баријере женском предузетништву") даје теориски преглед баријера које стоје пред женским предузетништвом. Кандидаткиња констатује да се једна од есенцијалних тема у оквиру женског предузетништва односи на баријере са којима се суочавају жене предузетници и оне које намеравају да то постану. У бројној и хетерогеној литератури о предузетништву полни јаз (gender gap) се прихвата као реалност. Међутим, тек са разумевањем баријера у женском предузетништву можемо постићи потребна знања о природи овог јаза. Познајући баријере са којима се суочавају жене у предузетничким и иновационим напорима могу се тражити путеви и начини њиховог елиминисања или барем значајног смањења. Кандидаткиња напомиње да постоји више приступа који се могу комбиновати при истраживању баријера женском предузетништву, укључујући: приступ особина (trait approach) који се заснива на психолошким и бихејвиористичким теоријама; приступ заснован на окружењу (environmental approach) који истиче важност окружења које утиче на предузетничке активности и функционалан приступ (functional approach) заснован на студији Kilby (1971) који истиче квалитет предузетништва као виталан фактор. Анализирајући савремену литературу, кандидаткиња напомиње да постоји неколико значајних баријера развоју предузетништва, као што су полна разлика (доминација мушкараца), самопоуздање, страх од неуспеха, пасивна оријентација ка ризику, вишеструке улоге и обавезе жена у кући и пордици, недостатак ресурса, посебно финансијских, правни политички систем и укупна позиција жена у савременом друштву.

У шестом поглављу ("Фактори који покрећу женско предузетништво") кандидаткиња даје анализу фактора који покрећу женско предузетништво, полазећи од става да женско предузетништво је још увек неискоришћен извор економског раста; да ствара нове послове за себе и друге и снабдева друштво са различитим решењима за менаџмент, организацију и пословне проблеме, као и за истраживање предузетничких могућности. Кандидаткиња истиче да међу покретаче женског предузетништва спадају, на првом месту, самопоуздање, као скуп различитих психолошких и когнитивних фактора сваке личности а посебно жена, затим ту је добар баланс усклађености између породичних, приватних радних и пословних обавеза. Један од најзначајнијих фактора који покрећу женско предузетништво, како истиче кандидаткиња, јесу финансије и финансијски ресурси који су претпоставка реализације сваке пословне идеје. Кандидаткиња добро уочава да су "друштвени и економски фактори" веома важни покретачи, међу које спада превазилажење бројних културних стереотипа и баријера, затим родна и полна равноправност, посебно изражена кроз својинске односе и наслеђивање, као и бројни правни прописи и поштовање законских норми, односно законска и правна сигурност пословања. Кандидаткиња истиче да су едукација, информациона и менторска подршка, предузетничке мреже (посебно женска предузетничка мрежа) и социјални капитал, такође важни покретачи женског предузетништва.

Седмо поглавље рада ("Истраживање") кандидаткиња је посветила емпиријском истраживању стања и проблема женског предузетништва у Србији. На основу теоријског прегледа учињеног у претходним поглављима, кандидаткиња је направила упитник и приступила провери неких ставова изнесених у теоријској анализи, пре свега, о мотивима за покретање и бављење жена предузетништвом у Србији, затим о баријерама и проблемима са којима се жене предузетнице сусрећу. Када је у питању мотивација за бављење жена предузетништвом, истраживање је показало да доминирају непосредно егзистенцијални мотиви, као што су ниске плате, незапосленост, приходи за живот ван сиромаштва, стрес на послу, док су много мање присутни мотиви као што су потреба за аутономијом, идентификовање прилике за предузетнички подухват, остварење успеха и властитог сна и друштвеног статуса. Када су у питању баријере које стоје пред женама предузетницама, истраживање кандидаткиње је показало да су присутне у значајној степену финансијске баријере, социјалне баријере, баријере избора гране у којој ће се развијати бизнис, као и културне баријере. Ове баријере кандидаткиња сврстава у „спољашње баријере“. Значајно су присутне и баријере недостатка самопоуздања, страха од неуспеха, модел улога и пословног

искуства, које кандидаткиња одређује као „унутрашње баријере“. Кандидаткиња је у овом поглављу пружиола веома добру статистичку анализу и преглед резултата истраживања са различитим укрштањима варијабли и прављењем пресека ставова учесника у истраживању.

У осмом поглављу ("Анализа и дискусија резултата") кандидаткиња даје анализу резултата емпиријског истраживања. Она констатује да се истраживање заснива на две основне полуге а то су *мотивациони фактори* жена предузетница у Србији и *баријере* које стоје пред њима и отежавају започињање, равој и унапређење предузетништва. У истраживачком делу прикупила је индикаторе за тврдње о важности мотива за женско предузетништво, као и баријера које пред тим стоје. У овом поглављу рада анализирала је кључне индикаторе ове две кључне варијабли и тестирала (квалитативним поступком) полазна истраживачка питања. кандидаткиња је закључила да постоји значајна диспропорција између спољашњих фактора (фактора "из нужде") и унутрашњих фактора (фактора "ставарања" и афирмације), тако да је женско предузетништво у Србији једнострано усмерено, ка задовољењу егзистенцијалних и краткорочних потреба. Кандидаткиња је, такође, констатовала да у Србији није развијена предузетничка клима, предузетничка политика и да савремено српско друшво нема доминирајуће карактеристике предузетничког друштва. То указује да је у Србији потребно доста предузетничке едукације, тренинга мотивације, креативности, вештина комуникације и других инструмената који подстичу самопоуздање и одлучност за бављење властитим бизнисом. Истраживање је показало да испитаници имају високу перцепцију социјалних баријера и баријера модела улога. То указује на спутаност очекивањима жене мајке, жене супруге, двојности улога, додатног исцрпљивања у кућним и породичним пословима, што утиче на њихову спремност да се дуже и истрајније посвете предузетничком подухвату. Кандидаткиња закључује да нас претходно речено "упућује на констатацију да доминација мушкараца у пословању представља значајну препреку развоју жеенског предузетништва у Србији"

У деветом поглављу ("Импликације и препоруке") кандидаткиња указује на импликације које произилазе из резултата истраживања и даје неке препоруке за побољшање уочених недостатака и отклањање изражених проблема. Импликације слабе мотивације, изражених баријера, сметњи, препрека и проблема на које указује њено истраживање, дају јој довољно индикатора да констатује да је женско предузетништво слабо развијено у Србији, те да су му потребни значајни подстицаји, озбиљна стратегија и промена свести о потреби женског предузетништва. Потребно је и значајно унапређење пословне и предузетничке климе, како у Србији, тако и у непосредном окружењу, које подразумева промену пословне културе и система вредности. Кандидаткиња износи и одређен спектар препорука за побољшање садашњег стања женског предузетништва у Србији, почевши од финасијских баријера, преко пословне и предузетничке климе, до побољшања едукације и стицања менаџерских вештина жена предузетница у Србији.

У закључку кандидаткиња је сумирала претходно изнесене ставове и анализе и указала на правце и могућности даљег истраживања женског предузетништва у Србији. Још једном је подвукла улогу мотивације у развоју женског предузетништва, али и постојање бројних препрека које то одлажу, ометају, па чак и спречавају. Кандидаткиња је на крају подвукла значај даљих теријских анализа, емпиријског истраживања, и медијске подршке за развој предузетништва у Србији.

VI. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација под називом *Баријере и покретачи женског предузетништва у Србији* кандидаткиње Маје Врбанац имала је за циљ да укаже на савремене теоријске приступе женском предузетништву у свету и у Србији, као и да емпиријски поткрепи и тестира основне теоријске налазе у кратком истраживању, специјално усмереном и на посебно одабраном узорку. Током спроведених истраживања, кандидаткиња је изнела, у критичкој анализи, ставове водећих

савремених теоријских приступа женском предузетништву и дала свој оригиналан поглед на овај назначени проблем.

Постигнути резултати представљају добар ослонац за даља истраживања у овој области код нас, као и могућност апликације истраживачких налаза кроз разне стратегије и планове развоја и подстицаја женског предузетништва у Србији.

VII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Комисија за оцену урађене дисертације под називом *Баријере и покретачи женског предузетништва у Србији* кандидаткиње Маје Врбанац, мастер, на основу анализе свих поглавља дисертације, резултата истраживања, дискусије и закључака, констатује да је постављени циљ истраживања у потпуности испуњен. Резултати добијени теоријском анализом и презентовани у овој докторској дисертацији имају значајну оригиналну вредност и практичну применљивост.

VIII. КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.
2. Дисертација садржи све битне елементе у вези са предметом истраживања и научног дела у целини.
3. Дисертација је оригиналан допринос науци по томе што на један свеобухватан, целовит и методолошки прецизан начин приступа предмету истраживања који је данас један од најактуелнијих у области предузетништва и економског развоја сваке земље.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, Комисија предлаже:

Да се докторска дисертација под називом *Баријере и покретачи женског предузетништва у Србији* Маје Врбанац прихвати, а кандидаткињи одобри усмена одбрана пред именованом Комисијом.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
Др Иван Шијаковић, редовни професор
2. _____
Др Небојша Закић, редовни професор
3. _____
Др Јонел Субић, виши научни сарадник

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.